

Чешкият принос

в пловдивското образование и култура

След Освобождението, когато Пловдив е столица на Източна Румелия, градът е особено пъстър и многоезичен. Тук се стичат специалисти и просто предприемчиви хора от цяла Европа. Според първото официално преброяване на населението, българите в Пловдив са 16 752, турците – 7 144, гърците – 5 497, евреите – 2 168, арменците – 979 и другите народности – 902, или всичко 33 442 души. Сред тези 902 има и чехи.

Първият главен архитект на Пловдив след Освобождението – Йосиф Шнитер/1852–1914/ и главният паркостроител – Люсиен Шевалас/1840–1921/, единият чех, другият швейцарец, живеят и работят по едно и също време в Пловдив и са провъзгласени за почетни граждани на Пловдив. Техен пловдивски съгражданин в първите години след Освобождението е и чехът Франц Швестка – първият капелмайстор в Пловдив.

ФРАНЦ ШВЕСТКА – ПЪРВИЯТ КАПЕЛМАЙСТОР В ПЛОВДИВ

В края на 1878 г. руският комисар в България генерал Дондуков-Корсаков нарежда да се състави оркестър към българската войска. Водят се преговори с Ян Павлис – директор на Военна музикална консерватория в Прага, които завършват с проекто-договор за наемане на чехи музиканти. Той предвиждал да се съставят два хора от по 20 музиканти, за предпочитане военнослужещи в оставка. Той, помощникът му, както и всички чешки музиканти, трябвало да обучават по двама ученици от българската войска.

На 31 март 1879 г. първите 21 чешки музиканти пристигат в Търново. Музикантите били зачислени със заповед на Българската земска войска от 21 април 1879 г., а първото им явяване пред обществото е станало на 17 април 1879 г. (Гергьовден), по случай тържествата около избирането на Александър I Батенберг за български княз. В продължение на пет години този оркестър бил единственият щатен професионален оркестър и негов капелмайстор бил Йозеф Хохола. В Търново оркестърът престоява около месец и половина, след което е зачислен в 1-ва пехотна Софийска дружина и на 19 май заминава за София. През същата година се появяват и други оркестри – един при Радомирската пеша дружина с капелмайстор Вацлав Кауцки, друг в Пловдив с капелмайстор Франц Швестка, във Варна с капелмайстор Каломати, в Ловеч с капелмайстор Щрос и др. През 1881 г. се появява първата българска китка за духов оркестър, написана от капелмайстора Франц Швестка. Тя била посветена на Областното събрание в Източна Руме-

лия и представлявала нов момент в музикалното развитие на страната. Друг опит за написване на българско музикално произведение от чужденец е написаната по време на Сръбско-българската война – 1885 г. от капелмайстора Хохола оркестрова творба „Боят при Гургулят“.

ЧЕХИТЕ И ПЛОВДИВСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Особено голям е той в Мъжката и Девическата гимназия. По-младият от братята Шкорпил (известните педагози, археолози и музейни дейци) – Карел, преподава в „Жълтото училище“, а по-късно и в гимназия „Александър I“, както и в Девическата гимназия, от 1882 до 1886 г. Той е свидетел на акта на Съединението. През 1885 г. обнародва „Някои бележки върху археологическите и историческите изследвания в Тракия“.

Другият племенник на Константин Иречек – Херман или Херменгилд, е още по-дълго време и още по-силно свързан с Пловдив. Херменгилд Шкорпил преподава на два пъти в същите пловдивски училища – 1880–81 г. и 1894–1900 г. И още нещо – братята Шкорпил, заедно с Вацлав Добруски, създават в Мъжката гимназия голяма археологическа и нумизматична сбирка, залегнала по-късно в основите на пловдивския Археологически музей. Чешкият принос в средите на следосвобожденската пловдивска интелигенция никак не е за подценяване. Роденият през 1858 г. в село Херманов местец Вацлав Добруски завършва философия в Пражкия университет, но преподава латински език от 1880 до 1886 г. в пловдивската гимназия „Св. Св. Кирил и Методий“ („Жълтото училище“), по-късно в Мъжката гимназия „Княз Александър Първи“, както

и в Девическата гимназия. Едновременно проучва историята на Тракия и българската епиграфика, публикува през 1883 г. „Кратко описание на историята и географията на българската земя“. На следващата година излиза неговото изследване „За римският път и за някои римски старини в провинция „Тракия“. През 1886 г. се преселва в София, столицата на обединеното княжество. Той е един от основоположниците на българската археологическа наука, първият директор на Националния археологически музей, който ръководи 17 години, доцент по гръцка и римска археология в Софийския университет. Умира през 1916 година, завърнал се в последните години в Прага.

През 1880–81 година за пръв път в историята на Пловдивската мъжка гимназия химията се изучава като самостоятелна учебна дисциплина. Тя се преподава от младия, едва 22-годишен, Лудвиг Ладослав Лукаш (1858–1902). Още от началото на учебната година той се заема със създаване на съвременна лаборатория по химия, която е първата в България. Това му позволява да работи за извеждане на химията от групата на дескриптивните предмети и за нейното превръщане в експериментална наука. Лудвиг Лукаш учителства в гимназията цели 20 години и има големи заслуги за издигане нивото на обучение по химия, физика, геометрия, рисуване и други. Той е автор на повече от 10 учебници и ръководства по тези предмети и е основоположник на химическото дружество в Пловдив. Чехът Лукаш има големи заслуги и за развитието на икономиката в града и страната. Съвместно с книгоиздателя Христо Г. Данов са инициатори на цвеклопроизводството и захародобива у нас. Той поставя началото на рибовъдството в България – още през 80-те години на XIX век призовава за изграждане на микрорязовири и за зарибяването им. Заедно с учителя от гимназията П. Жилков създават първата люпилня за пилета в страната, а с търговеца Стефан Обрейков – първата фабрика за мастило и лепила „Май“. За многостранната му дейност е отличен с диплом и медал от Първото българско земеделско-промишлено изложение в Пловдив през 1892 г.

От Областната реална гимназия в Сливен пристига талантливият математик Антон Шоурек (1857–1926). Той учителства в Пловдивската мъжка гимназия от 1881 до 1890 година. Създава геометрическа сбирка и съставя повече от 10 учебници и ръководства по математика за средните училища. От 1890 г. до края на своя дълъг творчески живот Шоурек чете лекции по всички математически дисциплини в Софийския университет. Той е един от първите и най-изявени професори в България, автор е на 12 учебника за висшите учебни заведения.

В различни периоди от съществуването на Пловдивската мъжка гимназия в нея учителствуват и други чехи. Между тях се откроява Франтишек Витеслав Сплитек (1855–1943), който преподава математика в нея в продължение на 23 години. Автор е на много учебници и ръководства по математика.

Първият директор на рисуvalното училище в София проф. Ян-Вацлав/Иван/ Мърквичка е роден в Чехия през 1856-та. Учи в Пражката академия за изобразителни изкуства и в Мюнхенската художествена академия. Пристига в Пловдив по покана на Източнорумелийското правителство през 1881 година. Назначен е като учител по рисуване в гимназия „Св. св. Кирил и Методий“, помещавала се в така нареченото Жълто училище, по-късно и в Мъжката гимназия „Княз Александър I“. Общува с най-изявените културни дейци от онова време в Пловдив – Иван Вазов, Константин Величков, Петко Каравелов, Петко Славейков. Константин Величков, който в онези години е и депутат и министър на просвещението в Източна

Румелия, дори взима при него уроци по живопис. Двамата обсъждат законопроект за откриване на художествено училище в Пловдив, който да бъде внесен в Областното събрание, но Съединението осуетява тази идея. През 1886 година Мърквичка урежда първата си самостоятелна изложба. Едни от най-известните му картини са именно от пловдивския му период – „Пловдивски пазар“/1883/, „Сакаджи“/1887/, „Циганска веселба“/1887/, „Птицепродавец“/1887/, „Пазар в Пловдив“/1888/. Осем години е учител по рисуване в Пловдив. През 1889 г. се установява в София. Завръща се в Пловдив след три години и това е свързано с участието му в специална изложба, уредена в Главния павилион на Първото българско земеделско-промишлено изложение през 1892 година. Той се представя с макет на скулптурата „България – покровителка на земеделието и занаятите“ и с 15 картини, сред които и „Улица в Пловдив“. Негов е и официалният плакат на изложението. Заедно с археолога и нумизмата Вацлав Добруски са автори на тогавашния герб на България. Освен „Пазар в Пловдив“, която краси Етнографския музей, притежание на Градската художествена галерия в Пловдив са и други две творби на Иван Мърквичка – „Портрет на Салабашева“ и „Дамски портрет“. Иван Мърквичка и Антон Митов са сред създателите на Рисуvalното училище в София, Мърквичка е и негов пръв директор. Министър на просвещението тогава е Константин Величков. С други думи пловдивският проект все пак се осъществява, макар и десетина години по-късно

Пенка Калинкова